

Hunfalvy Pál és Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen levelezése (1865—1878)

Nemzet és haladás a finn magyar kapcsolatok tükrében

Hunfalvy Pál (1810—1891) személye jól ismert a nyelvészek körében a 19. század második felének ún. ugor—török háborúja kapcsán. Nagy szerepet játszott a finnugor rokonság elismertetésében a magyar könyvéleménnyel. Ez a kimagasló tudós ugyan jelentős érdemeket szerzett önálló kutatásaival, az összehasonlító finnugor nyelvtudomány megalapozásával, valamint néprajzi, történelmi munkáival, igazi tudománytörténeti jelentőségre azonban céltudatos és eredményes szervező munkájával tett szert. Finn kortársával folytatott levelezése szempontjából nem érdektelen felelevenítenünk nézeteit az életről és a nemzeti tudományokról. Annál is inkább, mert ezek jól tükrözik korának ideáljait, s szellemi rokonságát Yrjö-Koskinennel.

A szepességi szász családból származó Hunfalvy egyetemes műveltségű ember volt. A szabadságharc kitöréséig mint nevelő, tanár, majd a késmárki evangélikus líceum igazgatója görög filológiával, filozófiával, nemzetgazdasági és jogi tanulmányokkal foglalkozott, de Reguly utazásainak híre felkeltette benne az érdeklődést a magyar nyelvrokonság kérdése iránt. A szabadságharcban való részvétele miatt — a trónfosztó debreceni országgyűlésnek volt a jegyzője — halálra ítélték¹. Az 1849 utáni önkényuralmi korszakban érezte át igazán a nyelv jelentőségét az idegen elnyomatás elleni önvédelemben. Tudta, hogy ebben a küzdelemben a nemzeti tudományokra is fontos szerep vár. Miután 1850-ben kegyelmet kapott, néhány tudóstársával együtt így ír: „Élünk, s akarunk élni, de annál nagyobb kötelességünk is dolgozni, hogy az életre való jogunk senki által kétségbe ne vonathassék.”

Vezérgondolata a tudománnyal kapcsolatban az volt, hogy míg a nemzetközi tudományokban beérhetjük a külfölddel való lépéstartással, a nemzeti tudományokban „a vezéréseget nekünk kell megragadnunk, ha tudományos működésünk a legnagyobb szégyent, a tehetetlenség fölötti szégyent nem akar vallani”².

Yrjö Sakari Koskinen, vagy rövidebb írói nevén Yrjö-Koskinen (1830—1903), húsz évvel fiatalabb volt Hunfalvynál. A hegelianus Juhana Vilhelm Snellmannak (1806—1881), a finn nemzeti mozgalom vezetőjének volt a tanítványa. A 60-as években már a helsinki egyetem történelem tanára. Több jelentős finn történelmi tárgyú munkának a szerzője. Az 1863-as országgyűléstől kezdve a papi rend képviselőjeként részt vesz a parlamentekben.

¹ Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Budapest 1937. 523. A Magyar Hírlap 1850. július 28-i száma közli a haditörvényszéki eljárás megszüntetését 209 volt országgyűlési képviselő és kormánybiztos ellen. Hunfalvy Pál is ezek között volt. Loványi Gyula, Hunfalvy Pál életéből. Nyelvtudományi Közlemények. 68 (1961): 10.

² Zsirai, i. m. 523—525.

Snellman halála után ő lesz a finn párt mérsékelt politikát folytató vezetője, aki a 80-as évek végéig több eredményt ér el a finn nyelvnek a svédvel való egyenjogúsítása terén. 1882-ben a szenátus, azaz a kormány tagja lett.³ Nézeteiről majd leveleiből fogunk többet megtudni.

Előbb azonban vessünk egy pillantást a 19. század második felének Finnországra, mely 1809-től Finn Nagyhercegség néven Oroszországhoz tartozott. A régi svéd korszakból származó törvények továbbra is érvényben maradtak, melyek az oroszországinál szabadabb közállapotokat tettek lehetővé, az autonómia pedig a korábbi svédországihoz képest jobb lehetőségeket kínált a finnek önálló fejlődése számára.

A finn etnikumú lakosság lényegében „csonka” társadalmat alkotott,⁴ mivel csak a parasztság számított egész osztálynak. A polgárság nagyobbik része, a nemességnek pedig egésze svéd nyelvű volt, ami bizonyos kétlakiságot eredményezett. Ez azt jelenti, hogy míg hazájuknak Finnországot tekintették, egy részük a svéd politikai nemzethez kötődött. E felsőbb osztályok kezében összpontosultak a vezető állami pozíciók és a fontosabb közhivatalok.

A 19. század első évtizedei óta tevékenykedő fennománok elsősorban a nyelvre, a nemzeti tudományokra és a kultúrára összpontosították figyelmüket. Nyilván részben az európai szellemi áramlatok hatására összekötötték a nyelv, a nemzetiség és a nemzet fogalmát. A demokratikus nézetei miatt a későbbiekben Finnországból távozni kényszerülő Adolf Ivar Arwidsson (1791—1858) kijelentette, hogy mindazok, akik egy nyelvet beszélnek, természetlő fogva megbonthatatlan egységet alkotnak.⁵ Ebből következik a fennománok azon állítása, mely szerint, ha a svéd nyelvű, de finn érzelmű magasabb osztályok nem tanulják meg a nép nyelvét, a „finn nemzet sohasem lesz kultúrnemzet egész tömegében”,⁶ hiszen azt tartották, hogy minden kultúrérték elválaszthatatlan a nyelvtől. Snellman, aki a század közepére a nemzeti mozgalom elismert vezérévé vált, megfogalmazta a sokat idézett jelszót: „Svédek nem vagyunk, oroszokká nem válhatunk, legyünk tehát finnek.”⁷

Snellman volt az is, aki a nyelvi és szabadságtörekvéseket összekötötte a társadalom polgári demokratikus átalakításának követelésével.⁸ A 60-as évekig azonban az irodalom és a társadalomtudományok maradtak a nemzeti újjáéledés legfontosabb eszközei, már csak azért is, mivel a cenzúra miatt a társadalmi és politikai kérdések kizárólag irodalmi vita formáját öltötték.⁹ A helyzet akkor változott meg, amikor 1863-ban félévszázados kényszerszünet után ismét összehívták az országgyűlést. A parlamentben a nyelvi kérdés rendezte pártokká a különböző csoportok érdekeinek képviselőit.

Egy olyan országban, mint Finnország, ahol a művelt réteg más nyelvű volt, mint maga a nép, és ahol a kormányhatalom mindkét csoporttól eltérő harmadik nyelvet képviselt, ez szinte magától értetődött. A finn párt a nem-

³ Dolmányos István, Finnország története. Budapest 1973. 247—248. L. A. Puntila, Suomen poliittinen historia. Keuruu 1982. 59.

⁴ Dolmányos, i. m. 152.

⁵ Åbo Morgonblad. 17/2. 1821.

⁶ Arató Endre, Kelet Európa története a XIX. század első felében. Budapest 1971.

⁷ Dolmányos, i. m. 210. Zsirai, i. m. 333.

⁸ Dolmányos, i. m. 220.

⁹ Ui. 219.

zeti szellem fejlődésének tulajdonította a legnagyobb jelentőséget. Ennek akkoriban a nyelv volt a legfontosabb ápolási eszköze, így központi céljuknak a finn nyelvnek a svédvel való egyenjogúsítását tekintették. Többek között egy finn nyelvű felsőbb osztályt akartak létrehozni a svéd helyére. Mivel pedig a nemzeti szellem fejlődése szinte független volt az állami keretektől, az államhoz fűződő viszony kérdése egyelőre másodlagos maradt, akárcsak a társadalmi problémák.¹⁰ Ezért politikájukban cárhűek voltak, az igazságos uralkodótól vártak segítséget céljaik megvalósítására, mert a vele való szembe-helyezkedést kilátástalannak tartották.¹¹

Ennek következtében a cári politika taktikai okokból a finn pártot támogatta a svédvel szemben, melynek a svéd korból származó alkotmányt védő, Svédországgal szimpatizáló politikáját veszélyesebbnek ítélte a maga szempontjából.¹² A svéd párt hívei közül sokan rokonszenveztek a skandinávista eszmékkel, mely a skandináv országok egyesülését szorgalmazta.¹³ Ezen ideológia támogatói szerint a finnek mindent a svéd kultúrának és államalkotó tehetségnek köszönhetnek, mivel a finnek maguk képtelenek saját kultúráját és államot létrehozni.¹⁴

A finnek és a magyarok egymás iránti érdeklődése tudvalevőleg tudományos körökben alakult ki a két nyelv rokonsága folytán. A finn nemzeti mozgalom hasonlóképpen egy szűk rétegnek a tudományos érdeklődésében gyökerezik, mely később nemzeti tartalommal kezdett telítődni. Mint más kis népek esetében is, a külső körülmények erősen korlátozták a nyílt politikai tevékenység lehetőségét, s így a nemzeti sorskérdésekre is a tudomány és a művészet berkeiben keresték a választ. Tehát a nemzeti mozgalom, legalábbis annak kezdeti törekvéseit tudósok és művészek fogalmazták meg. Ebből következik, hogy mihelyst lehetőség adódott, a tudósok, művészek a politikai, társadalmi életben is szerepet vállaltak. Ők lettek a nemzeti mozgalom vezetői. Így volt ez Yrjö-Koskinen esetében is. Ezért Hunfalvyval folytatott levelezése többet jelent egy tudós, egy magánember gondolatainál. Ő politikus is volt, ezért szavai könnyen politikai tettek formáját ölthették, de legalábbis tükrözték politikai elképzeléseit, szándékait, és a mögöttük rejlő motivációt, valamint pártjának a cenzúra miatt gyakran teljesen ki nem fejtett programját.

Hunfalvy és Yrjö-Koskinen 1865 és 1878 között 41 német, finn és francia nyelvű levelet váltott egymással (23—18).¹⁵ Az alábbiakban ezeket nem keltezési sorrendben, hanem témák szerint fogom tárgyalni. Kettőjük levelezése több szempontból érdekes a számunkra. Az első ezek közül az, hogy miképp alakult ki kettőjük között a kapcsolat és miért tartották azt fenn a későbbiekben is.

¹⁰ [Eino Karhu] Эино Карху, Финляндская литература и Россия. Ленинград—Москва 1971. 13.

¹¹ Pirkko Rommi, Myöntyyvyssuuntauksen hahmottuminen Yrjö-Koskinen ja suomalaisen puolueen toimintalinjaksi. Helsinki 1964. 13. Osmo Jussila, Nationalismi ja vallankumous. Helsinki 1979. 19.

¹² [L. V. Suni] Л. В. Суни, Очерк общественно-политического развития Финляндии 50—70 г. XIX. в Ленинград 1979. 151.

¹³ Ui. Dolmányos, i. m. 228.

¹⁴ Dolmányos, i. m. 226. Puntila, i. m. 41.

¹⁵ Hunfalvy Pál levelei Yrjö-Koskinennak. Y. S. Yrjö-Koskinen kirjeenvaihto. Suomen valtionarkisto. Yrjö-Koskinen levelei Hunfalvy Pálnak. MTA Kézirattára. Ms. 4751/50—60. MOL.

A két tudós levelezését Hunfalvy kezdeményezte, miután elolvasta Yrjö-Koskinen két finn történelmi írását, amelyek felkeltették érdeklődését a téma és a könyvek szerzője iránt. Egyik első levelében kifejti, hogy milyen téren látja szükségesnek az együttműködést:

„Rokon nyelveink összehasonlító, történelmi tárgyalása az az első jelentős érdek, melynek vonzania kell bennünket, finneket és magyarokat. Ezen keresztül a magunk részéről is hozzájárulhatunk a magas európai nyelvtudományhoz, hogy a saját területünkön ne kelljen a többiek után kullognunk.”

„A tisztán nyelvészeti érdekekhez azoknak a népeknek a történelmi érdeke is kapcsolódik, melyek nyelveinket beszélik. Ezek a történelmi érdekek, akár pusztán történelmi, akár néprajzi látószögből is fogjuk fel, mindenütt a felszínre törnek, és nem hajlandók bevárni, míg mi befejezzük nyelvészeti kutatásainkat.” (1866. V. 17.)

Hunfalvy egy következő levelében azt is megjegyzi, hogy a már létrejött irodalomcsere mellett a finneknek is érdeklődniük kéne a magyar történelem iránt, mint azt a magyarok teszik (1867. II. 27.).

Válaszaiban Yrjö-Koskinen is kifejti, miért tartja fontosnak a kezdődő kapcsolatot.

„Nem mulaszthatom el kifejezni afölötti örömet, hogy kialakulóban van egy bizonyos eszmecsere Finnország és Magyarország között; legalábbis mi, finnek, nagy vágyat érzünk arra, hogy a tudománynak és egyéb közös foglalatosságainknak kötelékével a többi művelt nemzethez kapcsolódhassunk, s mi sem természetesebb, mint hogy tekintetünk készséggel fordul Magyarország felé, melynek népe a miénkkel rokon, s ahol az állami élet viszonyai sok szempontból hasonlíthatók a mi viszonyainkhoz. Nyilvánvaló, hogy a magyaroknak és nekünk legalábbis a történelmi kötelességünk közös, és pedig az, hogy megmutassuk: a turáni emberfajnak is megvan az ereje és képessége ahhoz, hogy önálló műveltséget és független állami életet teremtsen magának. Éppen ezért szolgál oly nagy örömünkre tudni, hogy a testvéri kéz, melyet mi az Északi-sark havas tájékáról nyújtunk ki a Kárpátok közrefogta szőlőhegyek felé, testvéri fogadtatásra talál.” (1867. I. 18.)¹⁶

Ebből az idézetből először is az tűnik ki, hogy a finnek mind a maguk, mind a külvilág szeme előtt a tudomány és a művelődés segítségével be akarnak lépni a többi kultúrnemzet sorába.⁶ Ennek a lehetőségét akkoriban Finnországban is kétségbe vonták. Az önálló műveltség megteremtése pedig a nemzeti ideológia szerint kikerülhetetlen feltétele az önálló állami lét megteremtésének. Mivel Yrjö-Koskinen maga is tudós volt, jól ismerhette korának szellemi, politikai áramlatait, a skandinávizmust, a pángermanizmust és a pánszlávizmust, melyek politikai szempontból is nagy hangsúlyt fektettek a népek rokonságára. Ekkor már a pánfennizmus sem volt ismeretlen fogalom, mely nyilván a külföldi mozgalmak analógiájára az összes oroszországi finn-ugor népet egy országban kívánta egyesíteni a finnek vezetésével.¹⁷ Mindezek a tényezők elősegíthették, hogy a magyarok elkezdték őt érdekelni. Egy nagyobb rokonnép — a magyar — példája, bizonyos területeken előrehaladottabb viszonyai, melyet több levelében is hangsúlyoz, a finnek számára is

¹⁶ Viljo Tervonen, Kulturális kapcsolataink építői a XIX. században. Barátok, rokonok. Budapest 1984. 47.

¹⁷ Seppo Zetterberg, Suomi ja Viro 1917—1919. Helsinki 1977. 19.

bátorítást, öngazolást jelentett, mert a rokonság folytán ez az ő életképességüket is bizonyította. Az elmondottakhoz járultak még az Yrjö-Koskinen által felismert hasonló állami viszonyok, melyek tapasztalataiból a finnek is tanulhattak. A magyarországi helyzetre vonatkozóan Yrjö-Koskinen több kérdést is feltett leveleiben, melyekre kimerítő válaszokat kapott. Ezek alapján lapjában, a Kirjallinen Kuukauslehtiben (Irodalmi Folyóirat) a széles nyilvánosságot is tájékoztatta, nyilván ugyanazon okból, mely őt is izgatta. A megkezdődött irodalmi, politikai, gazdasági, történeti, földrajzi és nyelvészeti információcsere végig folytatódott a két tudós levelezésében. Egyik fő témájuk az Yrjö-Koskinen által írt több kötetes finn történelmi tankönyv külföldi kiadása, melyben Hunfalvy a németre fordításon túl is segédkezett.

1869-ben személyesen is találkoztak Hunfalvy észak-európai útja alkalmával, melyről kétkötetes útikönyvében, az Utazás a Balt-tenger vidékeinben maga is beszámol.¹⁸ Yrjö-Koskinen javaslatára ejtette útba Észtországot, ahol többek között meglátogatta a Tartuban rendezett első dalosünnepet.

1867-ben, a finnországi éhínség idején Hunfalvy gyűjtést hirdetett a Pesti Naplóban és a befolyt összeget elküldte az ínséget szenvedőknek. Saját lapjában Yrjö-Koskinen nyilvánosan köszönte meg a segítséget. Személyes levelében a köszönet mellett szélesebb gazdasági kapcsolatok kiépítésének a lehetőségét is felvetette.

„Bárcsak a magyarok földje kicsit is közelebb lenne!” — kiált fel 1867 novemberében írt levelében. „Ilyen mostoha időben több finnországi lakos hajlana hazája elhagyására, és bár én magam nem pártolom az effajta dolgot, de azt javasolnám, ha már kivándorolnak, vándoroljanak öönhöz. Szívesen fogadnának egyáltalán egy tizenhetedik nemzetiséget a néprajzi múzeumukba? Ha lenne pl. valamilyen műveletlen földjük, akkor a finn kolónia új telepeket létesíthetne rajta magának, innen Finnországból papot kaphatna, és ki tudja, munkájukkal talán bebizonyíthatnák önöknek, hogy nem kell szégyenkezniük rokonságuk miatt ezekkel a hyperboreusokkal. Mindez természetesen nem egyéb délibábos képzelgésnél. Valószínűbb lenne, hogy némely ipari termékünket fel tudnák használni. Sok durva és finom szövetet állítanak itt elő mind kézzel, mind pedig géppel; most éppen (padlóra való) szőrszőnyegeket próbálunk készíteni nagy mennyiségben kivitelre, az ínség enyhítésére, hacsak találunk rá vevőt. Finom vasszerszámot gyártunk, ugyanolyan jót, mint Angliában és jobbat, mint Németországban. A papírunk is különlegesen jó. De az önök gazdag országában, melyet a természet olyan bőségesen megáldott, feltehetőleg mindezt ugyanolyan jól készítik. Ki tudja, talán mégis el lehetne adni néhány finn cikket Magyarországon, ha a távolság nem lenne olyan nagy. De a hajóinkkal eljuthatunk Fiuméig. Egy gyártmányról még elfeledkeztem: Finnországban rendkívül jó hajókat építenek fából, s minket kitűnő tengerészeknek tartanak. Az orosz kereskedelmi zászlót aligha lehetne látni a világ tengerein, ha nem lenne a mi hajóinkra tűzve. Propria laus sordet! — gondolhatja.” (1867. II. 25.)

Hunfalvy a következőképpen ír válaszlevelében:

„Bárcsak a magyarok földje kicsit is közelebb lenne — kiált fel ön, és én azt mondom: Bárcsak lenne. Mi egyáltalában nem tartunk néprajzi múzeumaink megnagyobbodásától. A finn bevándorlók a besenyőkhöz és

¹⁸ Hunfalvy Pál, Utazás a Balt-tenger vidékein. I—II. Budapest 1880. I. 391—392. II. 237—242.

kunokhoz hasonlóan biztosan elmagyarosodnának... De, hogy mi az önök szorgalmas telepeseit megtartanánk, ahhoz kétség sem férhet. Ami a bevándorlókat illeti, bármilyen csekély legyen is a számuk, elkerülhetetlen, hogy jövetelüket a forgalom kiépítése előzze meg. Miképp lenne ez elképzelhető?

Valószínűleg tényleg Fiumén keresztül. A mi lisztünket tartják a legjobbnak, és már Amerikába is szállítani fogják. A pest-budai malmok elismerően a legelső Európában, és a magyar búza számát a legjobbnak. A finn hajók szállíthatnák a magyar lisztet és a magyar bort. De mit hoznak önök nekünk? Az önök gyártmányai nálunk nehezen versenyezhetnének másokkal; túlságosan is kevésbé ismerjük magukat. Ha Finnország egy konzult küldene Fiuméba, aki majd beutazná Magyarországot és megérdeklődne, mit hozat be Magyarország! De nekünk is Finnországba kéne küldenünk egy embert. És a finn hajók talán nem hozhatnának nekünk cukrot, kávé stb. visszaúton Amerikából, és aztán nem pakolhatnának fel lisztet Finnország felé? A kereskedelmünk egymással még bizonyára sokat fejlődhetne." (1868. I. 8.)

Egy későbbi levélben Hunfalvy ismét felveti a kérdést:

„Remélhetőleg a közlekedés gyors fejlődésével a távolabbi országok fölöslege mindenütt elterjedhet, s hogy rövid időn belül a mi lisztünket is el lehet szállítani Helsinkibe. Ha már Amerikába, Braziliába, Newyorkba is megtalálta a kaput, akkor Finnországba miért ne juthatna el elfogadható áron? Legközelebb Stettinen keresztül lehetne a kereskedelmi kapcsolat útját egyengetni. A legelső dolog természetesen egy magyar konzulátus megnyitása lenne Helsinkiben vagy legalább Pétervárott, vagy talán még közelebb, Rigában. A gondolat jelenleg még távol áll a valóságtól, de egy cseppet sem lehetetlen." (1868. VII. 19.)

A konzulátus felállítása ugyan még váratott magára, de már a gondolat felvetését is méltányolnunk kell. A mindkét fél részéről javasolt kereskedelmi kapcsolat felvétele pedig, ha egyelőre még csak gondolatban is, de nagy lépést jelentett előre az egyszerű információcseréhez képest, s a később kialakuló kereskedelem előzményének tekinthető.

Mint már korábban említettük, Yrjö-Koskinen is nagy érdeklődéssel szemlélte a magyarországi állapotokat és fejleményeket. Különösen azok a dolgok keltették fel az érdeklődését, melyek példaként vagy tanulsággul szolgálhattak a finneknek. A világot természetszerűleg saját prizmáján keresztül figyelte, így észrevételeiből saját személetére is következtethetünk. Mivel pedig a finn politikában fontos szerepet játszott, s véleményét sok más befolyásos személyiség is osztotta, Yrjö-Koskinen leveleiből az a szemléletmód is tükröződik, mely Finnország történelmét is formálta abban az időben.

Yrjö-Koskinen számára az egyik legérdekesebb kérdés, mely később Magyarországon valóban sorsdöntővé vált, a nemzetiségi probléma volt. Egy 1867-ben írt levelében a tudós-politikus elmondja, hogy a finnek előtt bizonyos mértékig homályos a magyarok és a szlávok közötti viszony, majd így folytatja:

„Itt az az általános vélemény, hogy a magyarok túlságosan kíméletlenül bánnak a szláv és a román kis nemzetiségekkel, amelyek valaha csúnyán bosszút állhatnak ezért." (1867. I. 18.)

Egy évvel későbbi levelében Yrjö-Koskinen ismét felveti a kérdést:

„Az állami ügyek világszerte egyre komorabbá válnak és szerintem egy új összecsapás közeleg Oroszország és Európa többi része között. Rendkívül fontos, hogy Magyarország kielégítse ezzel az idegen nemzetiségeket és

kivegye a fegyvert a pánszlávizmus kezéből, mivel a magyar hatalom elhivatottsága a közeli nemzetiségek, a románok, a szerbek és a lengyelek nevelésében rejlik. Szerintem ez a jövő Ausztriája (azaz finnül „keleti hatalma”) . . . én is úgy gondolom, hogy az osztrák dualizmust tovább lehet fejleszteni föderalizmussá, és a magyarok állambölcsessége szilárdságot adhat ennek az új államalakulatnak. Nekünk kis népeknek folytatnunk kell csendes munkánkat, s meg kell próbálnunk békében élnünk az egész világgal. Hogy a pánszlávizmus minket is szorongatni kezd, bizony elképzelhető; de a szilárd, törvényisztelő ellenállás nem fog elmaradni a részünkről.” (1868. II. 8.)

A 60-as évek elejének reformkorszaka után az évtized végén az oroszországi önkényuralom ismét erőszakosabban lépett fel Finnországban. Ez a finnekben rossz előérzetet és kétséget ébresztett a birodalmi politika végső céljai iránt. Ezért figyelmeztet Yrjö-Koskinen a pánszlávizmus veszélyére, mely Finnországon kívül Magyarországon is veszélyt idézhet elő, ha nem oldják meg időben a nagy belső feszültséget keltő nemzetiségi kérdést. (Itt zárójelben megjegyezzük, hogy Finnország nem a pánszlávizmus, hanem a szlavofilek részéről volt kitéve támadásoknak.) Látva az 1867-es kiegyezés eredményeit, a nemzetiségeknek biztosított jogokat, a vallásszabadságot, a nemzetiségek nyelvén megjelenő lapokat, Yrjö-Koskinen nagyra értékelte a magyarok politikai érzékét. Ezért bizott abban, hogy a magyarok a jövőben demokratikus irányba fogják terelni Közép-Európa más népeinek is a sorsát. Ennek a reménynek ad kifejezést egy másik levélben is:

„Öröm nézni, hogyan erősödik és gyarapodik a magyar nemzet. Önök történelmi jogaik oltalmában állnak; de becsületük és erősségük abban rejlik, hogy betartják az emberiesség örök és szent útmutatásait, s az a türelmesség, mellyel a magyarok a szent istváni korona alá tartozó kis népekkel bánnak, örömmel tölt el bennünket. Nekem az a meggyőződés, hogy a magyarok által létrehozott társadalmi szabadság lesz az a zászló, amely körül a Fekete-tenger és az Érchegység közötti nemzetek egyszer még egyesülnek. Éljen ez az új Ausztria (azaz finnül „keleti hatalom”)!” (1868. VI. 22.)

Yrjö-Koskinen magyarországi állapotok fölötti öröme ugyan túl korai volt, de levelei mindenesetre jól tükrözik saját demokratikus beállítottságát, bár meg kell jegyeznünk, hogy a svéd nyelvvel kapcsolatban maga is türelmetlen volt. Ez valószínűleg abból az elképzelésből fakadt, mely szerint a svédül beszélők Finnországban eredetileg mind finnek voltak. Egyéb területeken Yrjö-Koskinen demokratizmusa nemigen mutatkozhatott meg, mivel az adott körülmények között a társadalmi problémákat másodlagosnak tekintette. A reálpolitikában annyira fontos kompromisszumkészségnek azonban már ekkor jelét látni Yrjö-Koskinen nézeteiben, legalábbis az Osztrák—Magyar Monarchia külső megfigyelőjeként. Ezt illusztrálja a következő idézet 1871-ből:

„A Kirjallinen Kuukauslehti (Irodalmi Folyóirat) novemberi számában sorozatot kezdtem Ausztria—Magyarországról, és most első alkalommal Cisleithaniáról beszélek. Természetesen eléggé bizonytalanul mozgok ezen a területen, mert nem ismerkedhettem meg közelebbről a dolgokkal, de általánosságban arra a következtetésre jutok,

- 1) hogy a cseheknek nincs semmilyen szilárd államjogi alapjuk, és
- 2) hogy nemzetük természeti joga folytán mégis megalapozottan követelnek állami engedményeket. Túl sokat követeltek, de valamit azért kapniuk kéne. A csehek elégedetlensége nagy veszélyt jelent nem csak Cisleithaniára, hanem magára Magyarországra nézve is. Talán Deákék, akik eddig olyan nagy

állambölcsességet mutattak, ne tudnának ebben az ügyben is valamilyen közbülső vonalat követni?" (1871. XII. 1.)

Mint az előző levelekből láthattuk, Yrjö-Koskinen nagy szimpátiával ír déli nyelvrokonairól, de azért észreveszi a megoldatlan kérdéseket. Mivel bízik a magyarok állambölcsességében, optimizmussal tekint Közép-Európa jövőjére, melyben nagy szerepet szán nekik. Demokratikus beállítottsága azonban nagyban eltér a Kárpát-medence uralkodó köreinek felfogásától. A magyarok nemesi nemzet mivoltának történelmi előnyei a „csonka nemzethez” képest, fokozatosan kezdtek a visszájára fordulni. A nyelvhasználat és a kultúra területein a finnekhez képest szerzett előnyök hosszú távon nem értek fel a finnek demokratikusabb közéletéből származó fejlődési távlatokkal. Érdekes, hogy Yrjö-Koskinen lényegében hasonló orvoslást javasol Közép-Európa népeinek bajaik orvoslására, mint Kossuth a Duna-konföderáció tervben. De lássuk, mit mond erről maga a levélró 1870 július 1-én:

„Úgy gondoltam: a magyarországi szabad intézmények és a magyarok állami érzéke előbb-utóbb nagy központtá alakítja ezt az országot, amely körül összegyűlnek a közeli népek, hogy társadalmi és állami támaszt és szilárdságot kapjanak. Ki tudja, az idők folyamán talán nagy szövetségi állam keletkezik, melyhez csatlakoznak a délszlávok, a románok, a csehek és a lengyelek; ez lenne az új Ausztria (s miért ne ez is Habsburg!), mely sarokköként állna a Kelettel szemben. A magyarokra nevelő feladat várna; ez az iskola elérne egészen a litván és a lett népig. Így az észti nép fölött kezét nyújthatnánk egymásnak.” (1870. VII. 1.)

A gondolat egy következő levélben így folytatódik:

„Kíváncsian figyeljük itt Ausztria mozgalmait. Manapság az egész világ szolidáris, s így az ottani dolgok kétségtelenül előbb-utóbb a mi viszonyainkra is hatnak. Ezért mi sem kívánhatunk egyebet, mint hogy feltaláljanak valamilyen szövetségi államformát, mely a kis nemzetek számára is jogot és lehetőséget biztosítana az élethez. Az a nép, mely Deákot világra hozta, kétségkívül képes türelmével egyesíteni a különálló kis népeket az új Ausztriában.” (1871. IX. 14.)

Ezek az utóbbi levélrészletek nemcsak a népek politikai egyenjogúságának demokratikus eszméjével tűnnek ki, hanem főképp azzal, hogy a nacionalizmus fénykorában, amikor a nemzeti mozgalmak Európa-szerte a polgári nemzetállam megteremtését tűzték zászlójukra, vagy legalábbis titokban erre törekedtek, Yrjö-Koskinen egy olyan szövetségi állam megalapítására tesz javaslatot, melyben a kis népek is megtalálják számításukat. Nyilván érezte, hogy ezek egyenként túl gyengék, mind politikailag, mind gazdaságilag, hogy a nagyobb hatalmak között egyedül is megálljanak a lábukon. Ezért látta kívánatosnak egy ilyen szövetségi állam létrejöttét, mellyel alkalom adtán maguk a finnek is szövetkezhetnének. Szövetségesre azonban addig is szüksége lett volna a finn nemzeti mozgalomnak. Így fordult Yrjö-Koskinen figyelme már a 60-as évek derekán a több mindenben hasonló cipőben járó észtek felé, akik közeli rokonnyelvet beszéltek.

„Vannak fiatalemberek — írja Észtországra utalva Hunfalvynak —, akik terveket szőnek a jövőről. Szerintük a finn az észtek számára kultúrnyelvként szolgálhatna, mivel a finnt saját nyelvük alapján könnyen elsajátíthatják. A mindenható kezében van, mi minden születhez még ebből. Természetesen nekünk finnek erősítést jelentene, ha az észti nemzet képes lenne a felemelkedésre.” (1867. VIII. 31.)

Hunfalvy is felfigyel a szövetség létrehozásának lehetőségére a finnek és az észtek között. A két uralkodó osztály különbségéből adódóan azonban csak a két terület autonómiájának védelmében lát lehetőséget az együttműködésre. (1870. I. 21.) A valóságban a későbbiekben ténylegesen hatott egymásra az észtek és a finn nemzeti mozgalom, de igazi együttműködésre 1918-ig inkább csak a kultúra területén került sor. Ekkor ugyanis mindkét fél részéről komolyan foglalkoztak egy közös állam létrehozásával, mely mint tudjuk, mégsem valósult meg.¹⁹ Mindenesetre annyit megállapíthatunk, hogy a szövetség gyakorlati megvalósításával először Yrjö-Koskinen foglalkozott.

Már említettük, hogy a finn párt legfontosabb feladatának a nemzeti öntudatra ébresztést tekintette, mert a nemzet fennmaradásának ez volt a feltétele. A békés fejlődés biztosítása érdekében ezért a cári kormánnyal került az összeütközést, de nem az elvtelen meghátrálásig. A következő idézetből többek között azt láthatjuk, milyen eszközökkel látta megvédelmezhetőnek egy kis nép érdekeit:

„Szerintem manapság még állami szempontból is fontos annak a vizsgálata, hogy miképp jött létre államunk mai helyzete, mivel nyilván még eljön az idő, amikor Oroszország részéről jogaink csorbítására törnek, és akkor nem árt ismerni a születés varázsigeit, amivel a gonoszok erejét megzabolázzák. Nekünk a szellem és az igazság fegyverén kívül nincs más módunk a védekezésre. Jaj nekünk, ha ezeket elhanyagoljuk! Sajnos itt Finnországban, különösen a civilizáltabb rendek körében a műveltség foka elég alacsony. Ezen kívül a hazafiúi és nemzeti érzés bizony homályos és ingatag. De ha még egy évtizedig békésen haladhatnánk előre, addigra reméljük, ezek a dolgok is sokat javulnak. Ami Oroszország erejét illeti, én sohasem tartottam tőle túlságosan, feltéve, ha magunknak van nemzeti tartásunk. Az ilyen hatalom egy pillanatra elcsüggeszthet, de a nagyvilág államügyei váltakoznak, borúra derű következik, amikor az anyagi túlerőnek ismét meg kell hajolnia a szellemi hatalmak előtt (feltéve, ha rendelkeznek vele). Ilyen az Isten bölcs kormányzata a történelemben. Az egyének elpusztulhatnak a vihar kitörésekor; a népek túlélnek hacsak van bennük éltető szellem; és ezért olyan különösen fontos szerintem ennek a szellemnek az életre keltése a nemzeti történelem és a nemzeti irodalom segítségével.” (1870. VII. 1.)

Ezek a gondolatok sok hasonlóságot mutatnak Széchenyi „fontolva haladásának” jelszavával. E taktika Finnországban sem volt előzmény nélküli, hiszen már Snellman is megállapította, hogy szoros összefüggés mutatható ki a politikai követelések és a nép kulturális szintje között, azaz csak művelt nép követelhet magának politikai jogokat.²⁰ Máskülönben hiába jut politikai jogokhoz a nép, mert nem tudja értelmesen felhasználni azokat, s így hamarosan újból elveszti.

A finn történészek sokat vitatkoztak azon, helyesen cselekedett-e Yrjö-Koskinen, amikor 1882-ben elfogadta a szenátorságot, vagyis a kormányzatban való részvételt. Ezáltal a későbbiekben maga is felelőssé vált az orosz kormányzat finn autonómia ellenes intézkedéseiért, ami miatt engedékenységgel vádolták.²¹ A magunk részéről nem kívánunk állást foglalni ebben a vitá-

¹⁹ Zetterberg, i. m. 194–196.

²⁰ Puntilla, i. m. 10.

²¹ Ui. 77. Dolmányos, i. m. 248.

ban, csak arra akarunk emlékeztetni, hogy annak idején a fiatal Paasikivi, aki különösen a második világháború utáni finn politikában játszott fontos szerepet a Szovjetunióval folytatott viszony normalizálásában, Yrjö-Koskinen politikai vonalát támogatta.²²

Összefoglalva az eddigieket megállapíthatjuk, hogy Hunfalvy Pál és Yrjö-Koskinen levelezése érdekes dokumentuma a finn—magyar kapcsolatok történetének, továbbá tükrözi a finn nemzeti mozgalom egyik vezetőjének elképzeléseit korának európai és finn problémáinak a megoldásáról, ami közelebb vihet minket a tényleges történelmi fejlődés megértéséhez. S végül, de nem utolsó sorban jól szemlélteti a tudomány és a politika kapcsolatát, amelyeket csak egy lépés, egy kapocs választ el egymástól. Ez a kapocs az ember, ami rámutat arra, hogy milyen szerepe lehet az egyénnek, az egyén szemléletmódjának, erkölcsi alapállásának a történelemben. A finn nemzeti mozgalom a tudományban gyökerezett, s kezdeti vezetői a tudósok lettek. Rajtuk keresztül a tudomány beleszólt a politikába.

BERECZKI URMAS

Der Briefwechsel zwischen Pál Hunfalvy und Yrjö-Koskinen (1865—1878)

VON URMAS BERECZKI

Der ungarische Sprachforscher Pál Hunfalvy und der finnische Historiker und Politiker Yrjö-Koskinen lernten sich durch die Wissenschaft kennen. Von 1865 bis 1878 schickten sie einander insgesamt mehr als vierzig in deutscher, finnischer oder französischer Sprache abgefasste Briefe. Aber ihre Korrespondenz war nicht auf den Austausch trockener wissenschaftlicher Fakten begrenzt.

Beide Persönlichkeiten waren gebildete, weitblickende Gelehrte, welche für die Erweiterung der mit ihren wissenschaftlichen Interessen eng verbundenen finnisch-ungarischen Beziehungen, die Aufnahme konsularischer und wirtschaftlicher Beziehungen Pläne schmiedeten. Dieser Briefwechsel erhält seine besondere Bedeutung dadurch, daß Yrjö-Koskinen auch Politiker war. So hätten seine Worte auch leicht die Form von Taten annehmen können — auf jeden Fall spiegelten sie seine Absichten und die dahinter verborgene Motivation wider, und sie lassen Rückschlüsse auf seine wegen der Zensur nicht zum Ausdruck gebrachten Ideen zu. Besonders bemerkenswert ist unter diesen die Vorstellung von einem Zusammenschluß der kleineren mitteleuropäischen Nationen, mit dem vielleicht auch die Finnen irgendwann ein Bündnis schließen könnten.

²² Puntila, i. m. 110—111.